Πανηγυρική ομιλία για την 82η επέτειο της απελευθέρωσης της Λάρισας

Κυρίες και κύριοι,

Αν ένας εικοσάχρονος σταθεί σήμερα στη γέφυρα του Πηνειού, θα δει μια πόλη να κινείται ελεύθερα γύρω του. Θα ακούσει την κυκλοφορία, θα κοιτάξει το κινητό του και θα συνεχίσει τον δρόμο του χωρίς να αναρωτηθεί ποιος του επιτρέπει να βρίσκεται εκεί. Ο ίδιος ποταμός περνούσε από τη Λάρισα τον Οκτώβριο του 1944. Στις όχθες του ζούσαν τότε νέοι για τους οποίους η ελευθερία δεν ήταν βεβαιότητα, αλλά προσδοκία. Ογδόντα δύο χρόνια χωρίζουν αυτούς τους δύο νέους. Τους ενώνει όμως ένα ερώτημα. Τι είναι αυτό που κρατά μια κοινωνία ελεύθερη;

Για να απαντήσουμε, δεν χρειάζεται να δανειστούμε συναισθήματα που δεν ζήσαμε. Χρειάζεται να ακολουθήσουμε τη διαδρομή μιας πόλης, από τη συνηθισμένη ζωή στην Κατοχή και από την Κατοχή στην απελευθέρωση. Η ελευθερία φαίνεται καθαρότερα εκεί όπου αγγίζει την καθημερινότητα. Όταν υπάρχει, αλλά κυρίως όταν χάνεται.

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος έριξε τη σκιά του πάνω στην ανθρωπότητα. Στη Λάρισα η σκιά αυτή έφτασε τον Απρίλιο του 1941. Η Κατοχή δεν ήταν απλώς μια αλλαγή εξουσίας. Μπήκε στα σπίτια και στο καθημερινό πρόγραμμα των ανθρώπων. Σήμαινε πείνα, επιτάξεις, περιορισμούς στην κυκλοφορία, συλλήψεις και διαρκή αβεβαιότητα. Οι νέοι της εποχής που είχαν και αυτοί σπουδές, φιλίες και σχέδια, έπαψαν να αποφασίζουν ελεύθερα γι' αυτά.

Μέσα σε αυτές τις συνθήκες αναπτύχθηκε η Αντίσταση. Δεν περιορίστηκε στις πράξεις που πέρασαν στα βιβλία. Πήρε μορφή στις διαδρομές όσων μετέφεραν μηνύματα και εφόδια, έκρυβαν διωκόμενους ή συμμετείχαν σε επιχειρήσεις σαμποτάζ. Ανάμεσά τους ήταν ο Λαρισαίος Αντώνιος Αγγελούλης, γνωστός ως Αντώνης Βρατσάνος. Ο φόβος υπήρχε. Δεν τον άφησαν όμως να γίνει ο μόνος κανόνας της ζωής τους.

Η Κατοχή έδειξε το πιο ακραίο της πρόσωπο στη δίωξη της εβραϊκής κοινότητας της Λάρισας. Τα χαράματα της 24ης Μαρτίου 1944, οι γερμανικές δυνάμεις περικύκλωσαν τη συνοικία των Έξι Δρόμων και συνέλαβαν περισσότερους από 240 Εβραίους συμπολίτες μας. Ελάχιστοι επέστρεψαν από τα στρατόπεδα εξόντωσης. Πολλοί άλλοι είχαν προλάβει να διαφύγουν ή σώθηκαν με τη βοήθεια χριστιανών γειτόνων και αντιστασιακών οργανώσεων. Μέσα στην ίδια πόλη συνυπήρξαν η οργανωμένη δίωξη και η απόφαση ανθρώπων να προστατεύσουν τον διπλανό τους.

Το Ολοκαύτωμα δεν άρχισε στα στρατόπεδα. Πριν από την εξόντωση είχαν προηγηθεί οι λέξεις που χώριζαν τους ανθρώπους σε άξιους και ανάξιους, οι νόμοι που αφαιρούσαν σταδιακά δικαιώματα και η εξοικείωση των πολλών με την αδικία. Το σκοτάδι δεν εμφανίστηκε ξαφνικά. Μεγάλωσε βήμα βήμα, όσο η αδικία γινόταν κανονικότητα.

Ώσπου στις 3.15 το πρωί της 23ης Οκτωβρίου, μια φωτοβολίδα έδωσε το γενικό σύνθημα της απελευθέρωσης. Πρώτες απάντησαν οι καμπάνες του Αγίου Κωνσταντίνου και ύστερα οι καμπάνες των άλλων εκκλησιών, ώσπου ολόκληρη η Λάρισα ξύπνησε ελεύθερη.

Την αυγή, από ένα εμπορικό κατάστημα βγήκε μια ελληνική σημαία που είχε μείνει κρυμμένη, τυλιγμένη σε χάρτινο ρολό, σε όλη την Κατοχή. Χωρίς κοντάρι, κρεμάστηκε από ένα καρφί στην πρόσοψη. Σύντομα οι δρόμοι γέμισαν κόσμο. Μετά την αποχώρηση των γερμανικών δυνάμεων και τις διήμερες συγκρούσεις στα περίχωρα, τα πρώτα τμήματα του ΕΛΑΣ μπήκαν στη Λάρισα με επικεφαλής τον διοικητή της Ταξιαρχίας Ιππικού, Μίμη Μπουκουβάλα. Ο ίδιος θυμόταν αργότερα: «Ο κόσμος γιόρταζε και πανηγύριζε. Εμάς τρέμαν τα πόδια μας από την πείνα και την κούραση». Η χαρά της πόλης συνάντησε την εξάντληση των ανθρώπων που είχαν πολεμήσει.

Η Λάρισα ήταν πια ελεύθερη. Οι πληγές της όμως δεν επουλώθηκαν μέσα σε μία ημέρα. Η πείνα και οι συνέπειες της Κατοχής παρέμειναν. Εκείνο που άλλαξε ήταν θεμελιώδες. Η πόλη μπορούσε ξανά να ορίζει τη ζωή της. Η ελευθερία επέστρεφε εκεί όπου είχε χαθεί, στην καθημερινότητα, στη δυνατότητα να μιλάς, να μορφώνεσαι, να δημιουργείς και να σχεδιάζεις το αύριο χωρίς την άδεια ενός κατακτητή.

Μετά τον πόλεμο, η ανθρωπότητα προσπάθησε να δώσει σε αυτή την εμπειρία τη μορφή κοινών κανόνων. Το 1948 η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έθεσε ως κοινή αρχή την ίση αξιοπρέπεια όλων. Δεν εξαφάνισε τις συγκρούσεις ούτε τις αδικίες. Διατύπωσε όμως ένα συμπέρασμα που είχε πληρωθεί ακριβά. Η ειρήνη και τα δικαιώματα δεν διατηρούνται από μόνα τους.

Εδώ συναντώνται το 1944 και το 2026, χωρίς να εξισώνονται. Ο σημερινός εικοσάχρονος δεν ζει σε κατεχόμενη πόλη και δεν αντιμετωπίζει τα διλήμματα μιας γενιάς που βρέθηκε μέσα στον πόλεμο. Δεν χρειάζεται να μιμηθεί εκείνη τη γενιά. Χρειάζεται να καταλαβαίνει ότι όσα σήμερα μοιάζουν αυτονόητα είναι ανθρώπινες κατακτήσεις. Η σκιά του πολέμου παραμένει ως προειδοποίηση, όχι επειδή η ιστορία θα επαναληφθεί με τον ίδιο τρόπο, αλλά επειδή η περιφρόνηση για τον άλλον και η εξοικείωση με την αδικία μπορούν να επιστρέψουν με νέες μορφές.

Για τον λόγο αυτό η ιστορία της Λάρισας χρειάζεται να παραμένει προσιτή και συγκεκριμένη. Στα αρχεία, στις μαρτυρίες, στα σχολεία και στον δημόσιο χώρο πρέπει να διατηρούνται τα ονόματα και τα γεγονότα. Οι νέοι δεν χρειάζονται μια έτοιμη συγκίνηση. Χρειάζονται τα στοιχεία που θα τους επιτρέψουν να σχηματίσουν δική τους κρίση. Μια ημερομηνία που απλώς επαναλαμβάνεται γίνεται τυπική αναφορά. Όταν συνδέεται με ανθρώπινες επιλογές, γίνεται γνώση.

Ο Ανδρέας Κάλβος έγραψε ότι «θέλει αρετήν και τόλμην η ελευθερία». Αρετή είναι να διακρίνεις το δίκαιο μέσα στη σύγχυση. Τόλμη είναι να στέκεσαι στο πλευρό του, ακόμα και αν αυτό έχει κόστος. Δεν δοκιμάζεται κάθε γενιά με τον ίδιο τρόπο. Κάθε γενιά, όμως, έχει τη δική της ευθύνη. Αν υπάρχει μια απάντηση στο ερώτημα με το οποίο ξεκινήσαμε, βρίσκεται εδώ. Μια κοινωνία μένει ελεύθερη όταν οι θεσμοί της προστατεύουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και όταν οι πολίτες της δεν συνηθίζουν την αδικία.

Ας επιστρέψουμε, λοιπόν, στη γέφυρα του Πηνειού. Ο σημερινός νέος και ο συνομήλικός του το 1944 δεν μπορούν να συναντηθούν. Η γνώση όμως μπορεί να φέρει την εμπειρία του ενός στη ζωή του άλλου. Ο εικοσάχρονος του 2026 θα συνεχίσει τον δρόμο του. Ίσως όμως τώρα να βλέπει διαφορετικά κάτι που πριν έμοιαζε αυτονόητο. Το ότι μπορεί να σταθεί εκεί ελεύθερος. Ο Πηνειός θα συνεχίσει να περνά από τη Λάρισα και οι γενιές θα αλλάζουν. Εμείς καλούμαστε να παραδώσουμε στις επόμενες γενιές μια πόλη που θυμάται πώς χάθηκε η ελευθερία, πώς κερδήθηκε και γιατί δεν πρέπει να αφήσει το σκοτάδι εκείνης της σκιάς να τη σκεπάσει ξανά.

Αιωνία η μνήμη όσων έπεσαν για την ελευθερία.